

Období prvních paláců na Krétě

(protopalácové období, MM IB-MM II)

Chronologie

Vybrané protopalácové lokality

- „Hlavní palácové“ lokality: Knossos, Phaistos, Malia.
- Další známé lokality a lokality s palácovými prvky:
  - Gournia, Petras, Kommos, Monastiraki,
  - Palaikastro(?lokalita odkrytá pouze z části – město však bylo postaveno již během MM IB-IIA – dále významné v novopalácovém období),
  - Chania (?lokalita z velké části pod zástavbou – předpokládá se, že v novopalácovém období byla hlavní palácovou lokalitou západní Kréty – minimálně město zde existovalo i během protopalácového období).
  - Zakros (?protopalácové období není na lokalitě příliš dobře zmapované. Pod novopalácovým centrálním nádvořím se našly stopy staršího dláždění a v severovýchodní části pozůstatky vstupního systému = první palác? – v novopalácovém období patrně centrum východní Kréty a přístav)
- Přístavní lokality příklady: Poros, Mochlos, Kommos

Jedná se skutečně o období „prvních paláců“?

- Centrální shromážděště se na lokalitách Knossos a Phaistos objevují již během FN – Jedná se o velké otevřené prostory, na kterých zřejmě docházelo k rituálním shromážděním a hostinám.
- Výzkumy ukazují, že první paláce byly postaveny na strukturách, které se datují minimálně do období EM (Knossos, Malia, Phaistos).
- Tyto struktury se v mnoha ohledech podobaly prvním palácům – orientace, přítomnost centrálního nádvoří, podobné architektonické prvky.
- První palác v Malii byl postaven patrně již v období EM III/MM IA.

Paláce a jejich předpokládaná funkce

- „Hlavní paláce“ (Malia, Phaistos, Knossos) byly mnohými badateli interpretovány jako mocenská centra („království“), která kontrolovala jednotlivé regiony ostrova.
- Minojské paláce měly tedy být sídlem králů/královen jež zároveň zastávali nejvyšší kněžskou funkci.

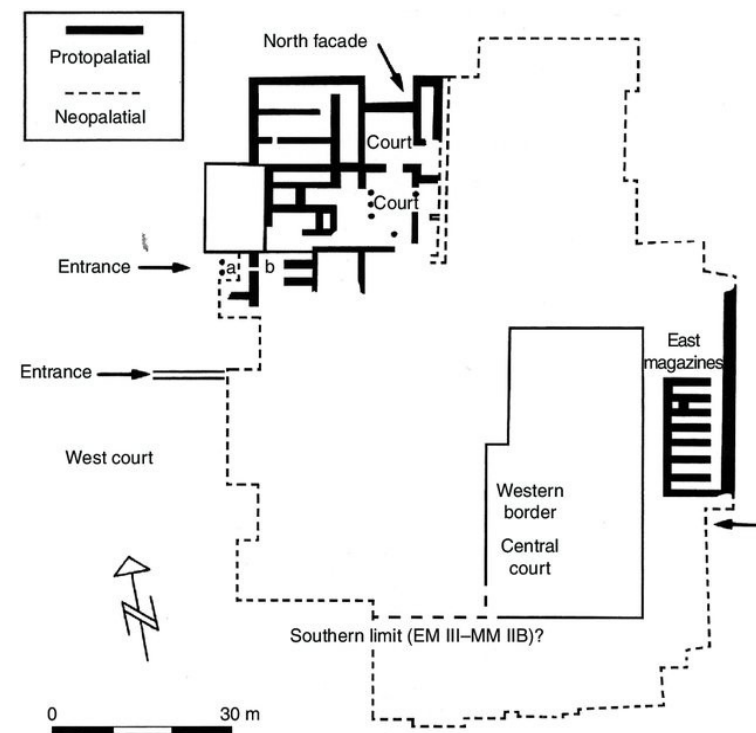
Důvody:

- Evans vycházel z legendy o králi Mínóovi.
- Pozdější paláce měly velké skladovací prostory (redistribuce).
- lineární a hieroglyfické písmo – administrativní funkce.
- Centrální dvorce a struktury spojované s kultem/rituály – kultovní funkce
- Evans spojoval některé místnosti s působením krále a královny: trůnní sál, králův a královnin megaron (Knossos).
- Podobnost paláců se strukturami na Předním východě - i zde existovaly malé státní útvary.
- Ať už je tato teorie správná či nikoliv, je zřejmé, že naše vnímání protopalácové období může být vzhledem k absenci dokladů ovlivněno pozdějším vývojem – tedy znalostmi z novopalácového období.

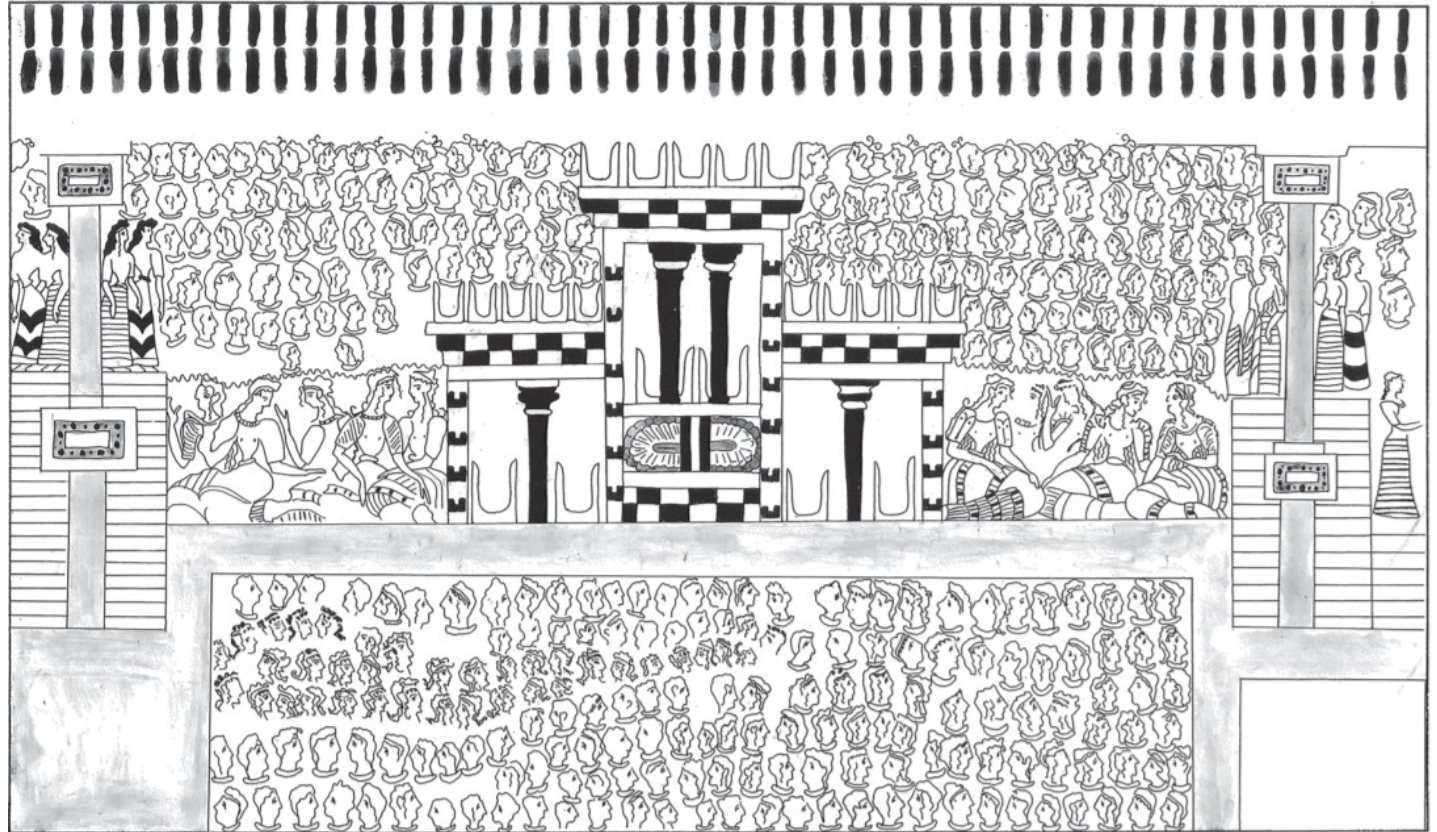
Centrální nádvoří a ceremoniální funkce

- Podle novějších teorií byly v protopalácovém období „paláce“ tvořeny nenavazujícím bloky místností orientovanými k centrálnímu nádvoří.
- V této době se mělo jednat o otevřená ceremoniální centra, která sloužila lidem z přilehlého okolí. Politicko-náboženský charakter.
- K centrálnímu nádvoří bylo možné dostat se z různých míst. Obrázek vpravo.
- V pozdějším (novopalácovém) období je přístup na nádvoří více omezen komplexem okolních budov (paláce) – je tedy možné, že v této době měly na nádvoří přístup zejména vybrané „elitní“ vrstvy obyvatelstva.
- Vzhledem k více otevřenému „celo-komunitnímu“ přístupu na centrální nádvoří v protopalácovém období, upřednostňují někteří badatelé termín „court-complexes“ namísto tradičních paláců (např. Shoep, Driessen).

protopalácové a novopalácové struktury na lokalitě - Malia

Ceremonie na
centrálním
nádvoří?
Miniaturní freska
(LM I)

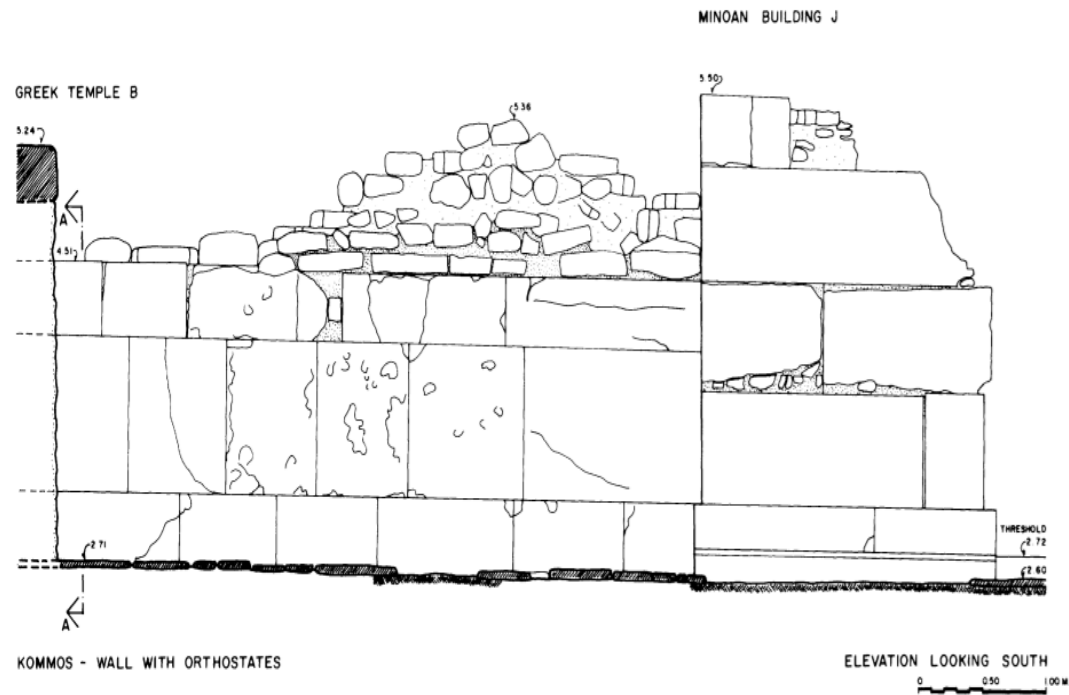
Kdo žil v palácích?

- Král/královna nebo Kněz/Kněžka či snad obojí? Nebo se jednalo o elitní vládnoucí vrstvu?
- Není jasné, zda paláce byly kontinuálně osídleny (obzvláště v protopalácovém období) – existuje pouze málo dokladů běžného života v palácích. Většina nálezů se pojí s jeho ceremoniální funkcí (zejména velké množství picích nádob – ceremoniální hostiny).
- Rezidence elit se mohly nacházet v přilehlých městech (např. od novopalácového období v tzv. vilách).
- Doklady veřejné funkce nepalácových budov z protopalácového období z lokality Malia ze čtvrti Mu (obrázek: budovy A a B). Objevují se zde prvky, které jsou typické pro pozdější nové paláce. Jedná se o tzv. očištnou nádrž (lustral basin), systém pilířů a dveří (pier and door partitions) – často součástí tzv. minojských hal (Minoan hall) a kvádrové zdivo (ashlar masonry).
- Nalezly se zde dokumenty v hieroglyfickém písmu -> doklad administrativní funkce.
- Součástí komplexu byli kultovní místnosti, svatyně, dílny, obytné místnosti a sklady -> Podobně jako v pozdějších palácích.
- Je možné, že pozdější palác absorboval funkci budov ve čtvrti Mu, která je v pozdějších obdobích opuštěna.

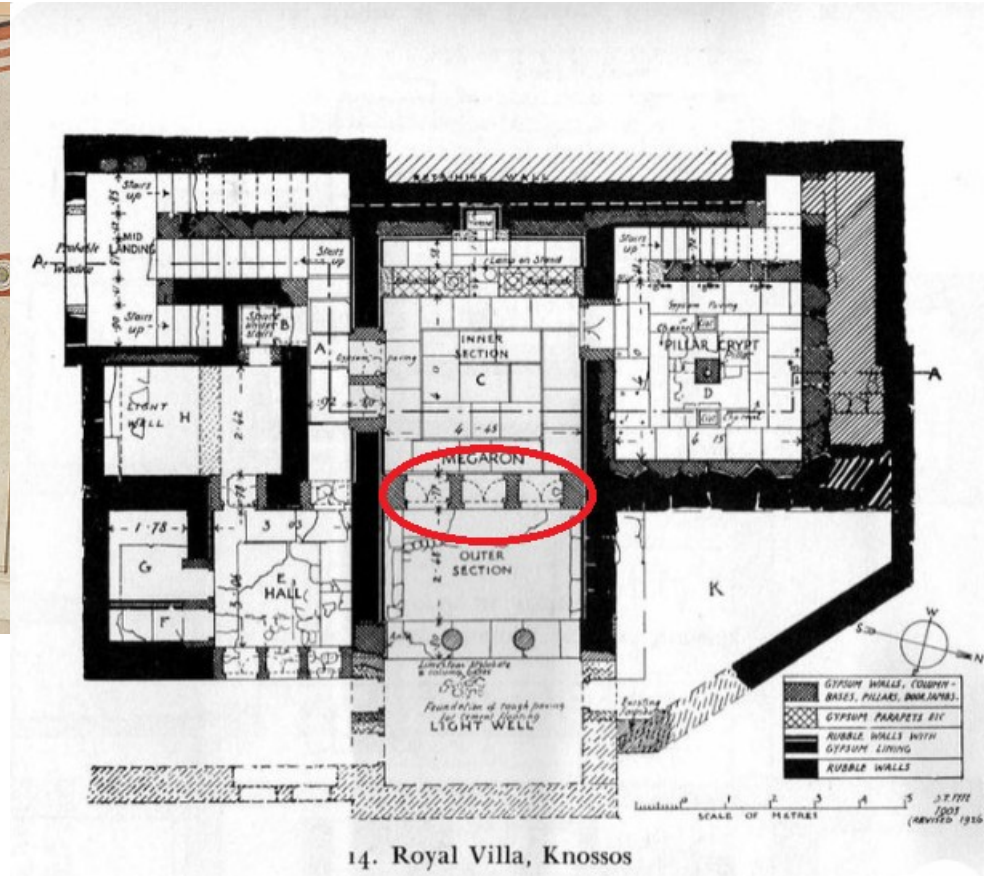

Kommos – příklad kvádrového zdiva (LM I)

Hall of the Double Axes (Knossos) – členění dveří (pier-and-door partitions)

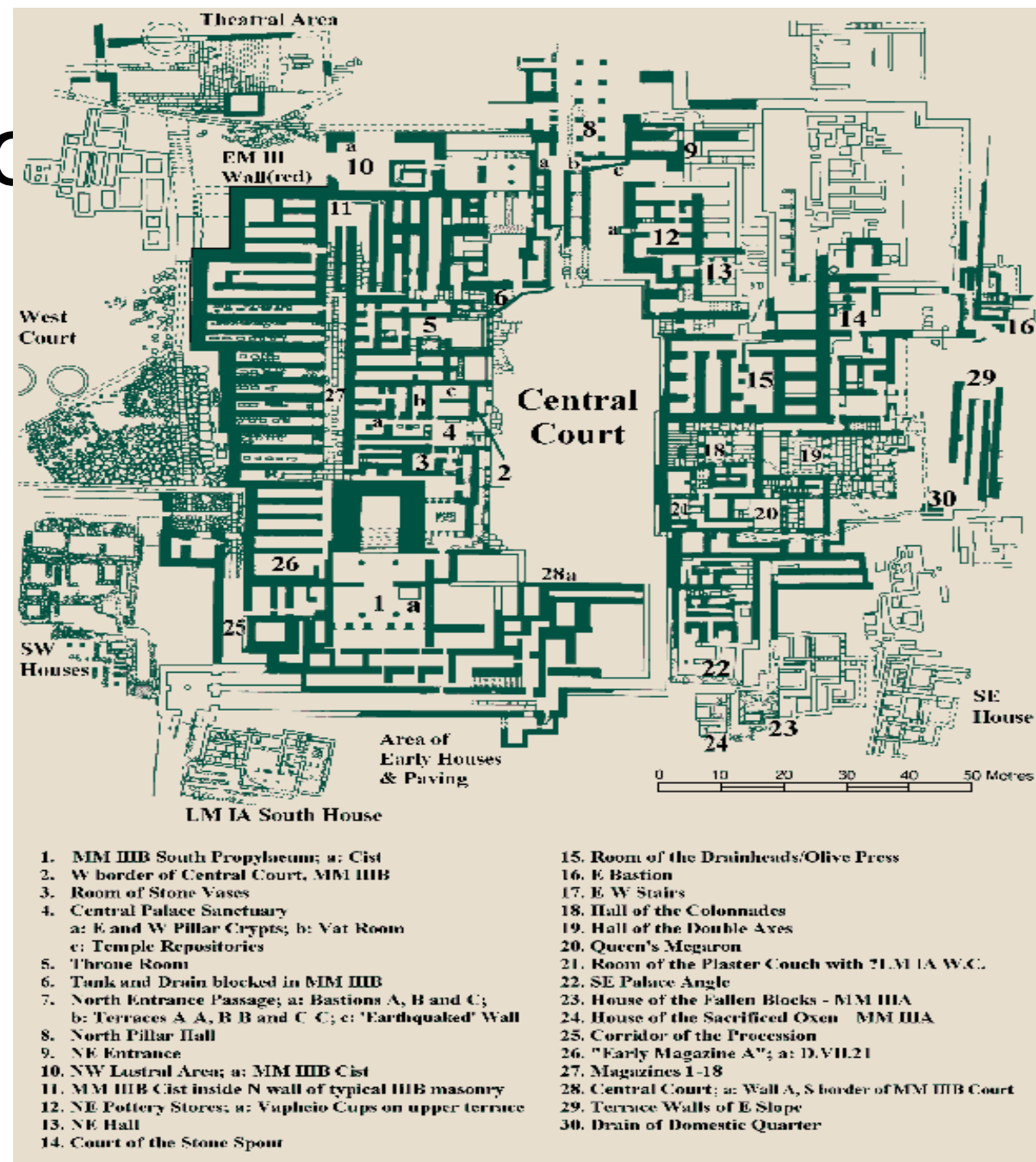
Příklad využití členění dveří v minojské hale skladající se ze světlíku (light well), předsině (outer section) a hlavní místnosti (inner section) – Royal Villa, Knossos (LM IA-LM IIIA).

Phaistos - příklad očištné nádrže (novopalácové období)

Knossos – první palác

- Datován do období MM IA/B-MM IIB/IIIA (podle Evanse MM IB-MM IIB; McEnroe uvažuje o existenci palácové budovy již v MM IA a Macdonald se domnívá, že první palác byl zničen až v období MM IIIA).
- Kvůli následným přestavbám paláce, víme o jeho prvotní podobě pouze velmi málo – jeho vzhled se odhaduje na základě analogií z pozdějších přestaveb (některé prvky prvního paláce byly rovněž začleněny do paláce nového) – tzn. pláněk vpravo zachycuje z velké části až pozdější podobu paláce, zejména jsou zde vyznačeny prvky datované do období MM III.
- Do dnešní doby se z prvního paláce nejlépe zachovaly sklady v severovýchodním křídle (na obrázku tenká nevyplněná linie) a sýpky (tzv. kouloures) v oblasti západního nádvoří (kruhové struktury).
- Palác byl rozlohou zřejmě srovnatelný s pozdějšími přestavbami.
- Z hlediska skladování převyšují počty nalezených servírovacích/stolních nádob nádoby skladovací (což nepotvrzuje roli paláce jako skladovacího centra, ale spíše místa, kde se odehrávaly komunální hostiny)
- Doklady produkce se pojí většinou s výrobou látek (vlny).
- Zničen byl někdy během období MM IIB-MM IIIA. Obvykle se jako důvod jeho zániku udává zemětřesení, či série zemětřesení (v MM IIB/MM IIIA) – důkazy o domnělém zemětřesení našel Evans v *House of the Fallen Blocks* a *House of the Sacrificed Oxen*. Naproti tomu například Cadogan se domnívá, že paláce byly zničeny válkou. V obou případech však chybí nezvratné důkazy.
- Paláce nestály v krajíně osamoceny, ale byly součástí větších či menších sídlišť!

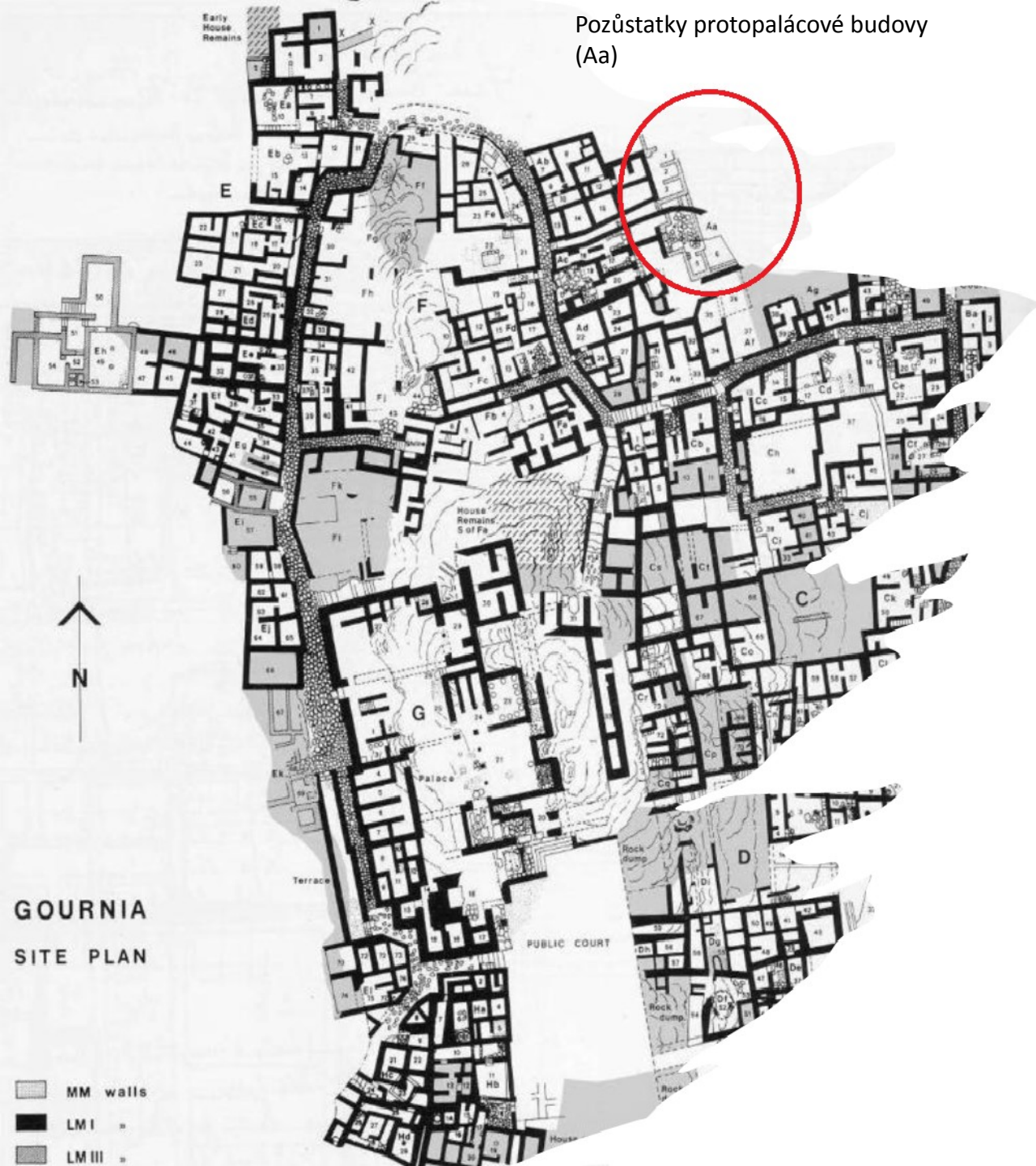

House of the Fallen Blocks

Pozůstatky protopalácové budovy
(Aa)

Gournia – jediné palácové sídliště, které bylo prakticky plně odkryté (většina pozůstatků je však datována do LM)

GOURNIA
SITE PLAN

MM walls
LM I
LM III

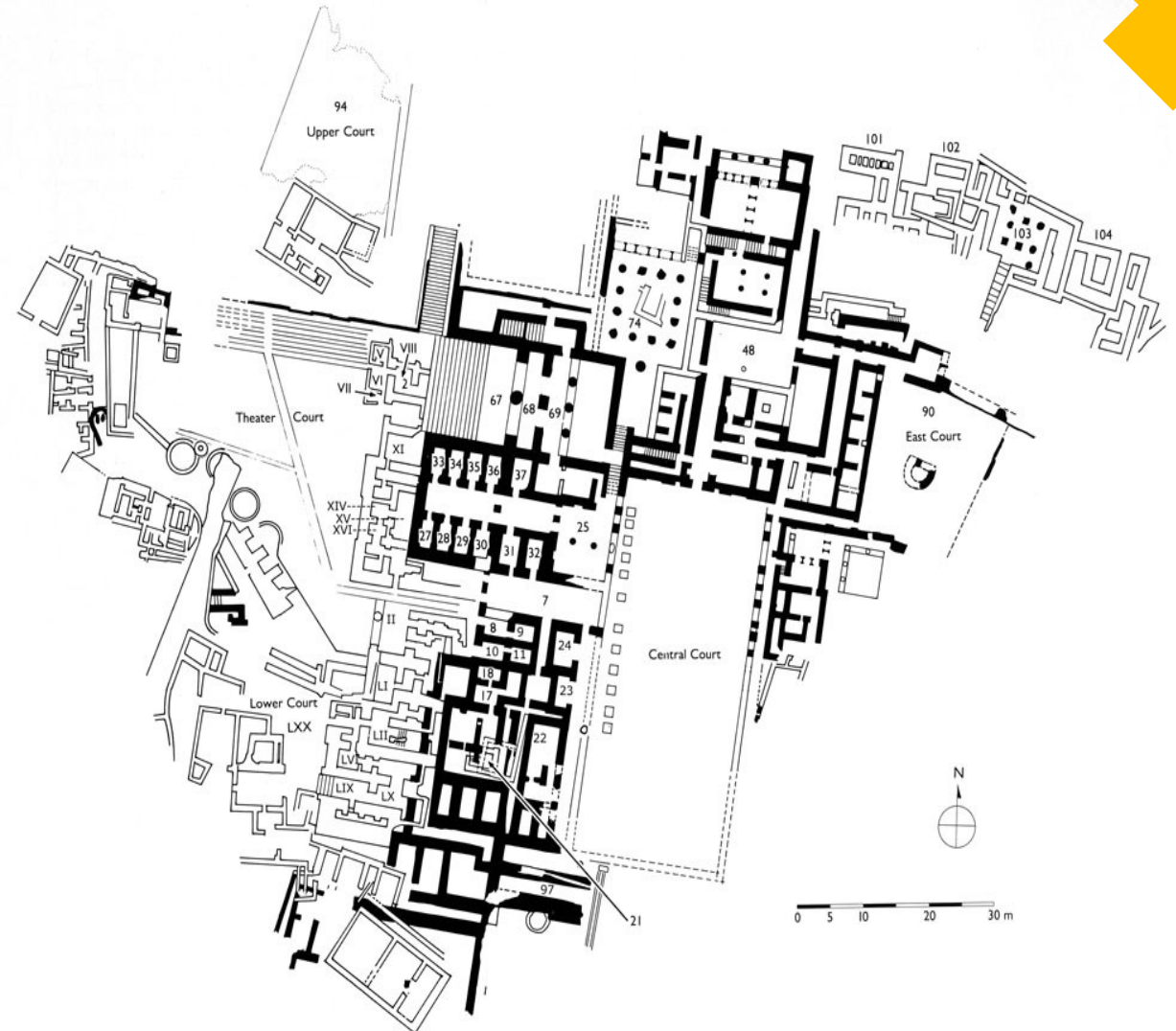
Phaistos – první palác

- Datován do MM IB-MM IIB
- Rozloha se odhaduje přibližně na 9000 m²
- Patrně inspirován o něco dřívějšími paláci v Malii a Knossu
- Protopalácové období lze na lokalitě sledovat lépe než například v Knossu, protože pozdější druhý palác byl vybudován v menším měřítku (viz obrázek na dalším slidu)
- K vybudování paláce bylo zapotřebí enormní množství pracovní síly. Nejprve byly vytvořeny tři velké terasy a na dvou z nich byl poté vybudován palác. Stěny paláce byly omítnuté a zdobené a v nižších částech obloženy sádrovými bloky. Každá ze tří teras měla svoje nádvoří, ke kterému se bylo možné dostat přes stupňovitá schodiště
- Palác byl vybudován na dvou úrovních. Třetí patro na nejnižší terase se naházelo ve stejné úrovni jako přízemní patro na nejvyšší terase.
- Celkem bylo identifikováno 5 vstupů do paláce (a další 4 možné).
- Místnosti v západním křídle sloužily jako sklady, místnosti pro přípravu jídla a snad byla identifikována i svatyně (nejisté).
- V jižní části západního křídla bylo nalezeno velké množství stolní keramiky.

Skladovací nádoby (pithoi) se nacházely v severním křídle.

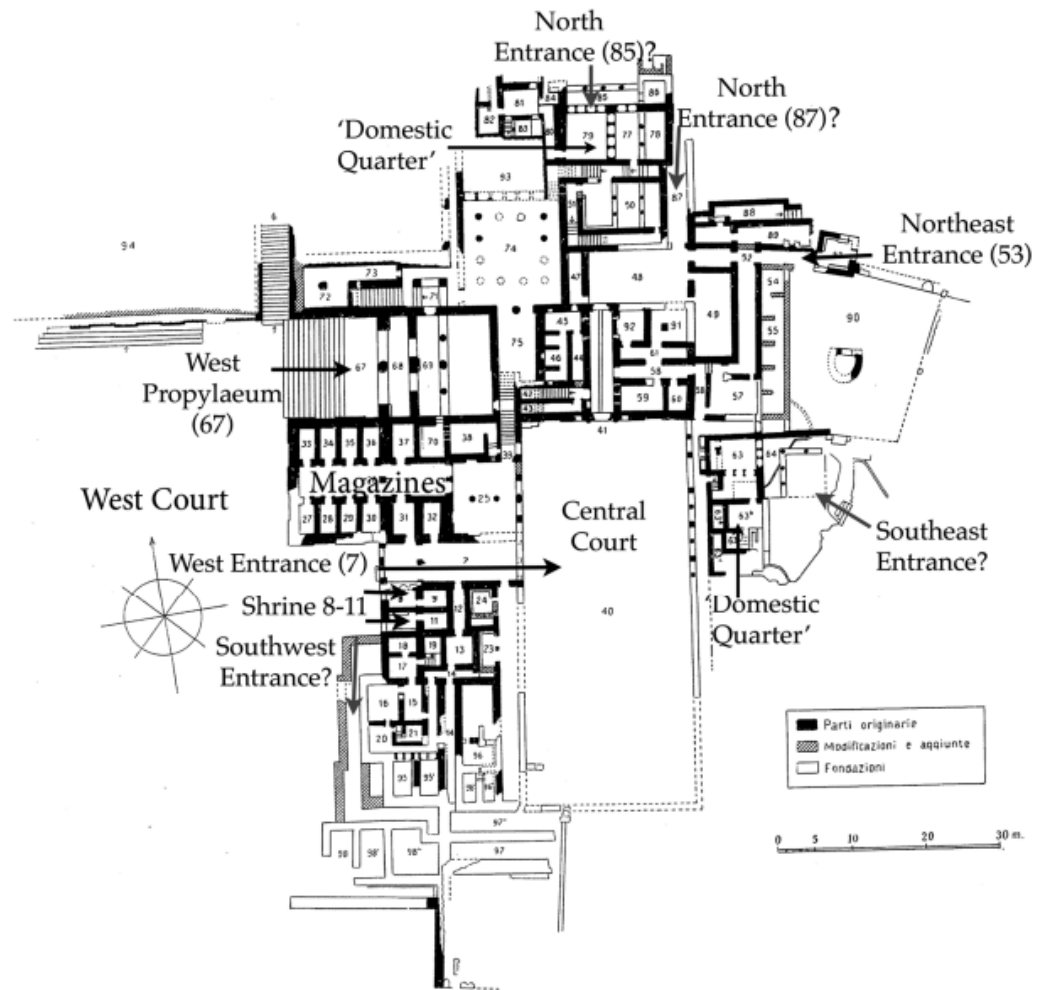
Nálezy z cenných kovů a jiných „elitních“ předmětů jsou poměrně vzácné

Jako důvod zániku nejčastěji udává zemětřesení v období MM IIB.

4.12 Phaistos entrances, with areas mentioned in the text marked. After Adams 2007b, figure 3, reprinted with permission, *Oxford Journal of Archaeology* and © 2007, John Wiley and Sons.

Monastiraki

- Důležitá protopalácová lokalita s palácovými prvky. Na druhou stranu však nebyly mnohé výsledky výzkumů lokality doposud publikovány.
- Byla zničena v období MM IIB (požár způsobený zemětřesením?) a nebyla nikdy plně obnovena (pouze částečně osídlena v LM IIIC) – je tedy dobře dochována.
- Jedním z důvodů zániku mohl být narůstající vliv paláce Knossos.
- Lokalita interpretována jako palácové centrum (Athanasia Kanta), podle McEnroa se však architektura palácových center (Knossos, Phaistos) od Monastiraki liší a označuje lokalitu jako administrativní centrum.
- Nalezlo se zde velké množství nálezů hliněných pečetí, které svědčí o kontaktech s palácem Phaistos. Není jasné zda se jednalo o nezávislé centrum a nebo o centrum pod správou paláce Phaistos.
- Rozloha se odhaduje na zhruba 300 000 m². Lokalita proto nebyla zdaleka odkryta celá (není známé například okolní město – pokud existovalo).
- V jižní části se nacházela tzv. budova archivu (nálezy pečetí). Byl zde nalezen i hliněný model svatyně.
- Ve východní části lokality se nacházel velký komplex zhruba 90ti budov – v přízemích se nacházely sklady a v patrech obytné a administrativní prostory.
- V západní části byla odkryta další budova. Nacházela se zde minojská hala a dvě nádvoří (centrální a západní) – rozdílná architektura (kyklopské zdivo), použité architektonické prvky a nálezy pečetí svědčí o jejím administrativním významu.
- Na lokalitě se nachází také skalnatý pahorek, který zřejmě sloužil ke kultovním účelům. Bylo zde objeveno množství kónických pohárů a pár figurek, který zřejmě vyobrazuje ženu kojící mladého člověka.
- Z lokality pocházejí rovněž doklady produkce vína, zpracování vlny a doklady konzumace a chovu zvířat.

Monastiraki: storage: Eastern Sector

Svatyně na kopcích (Peak Sanctuaries)

- Objevují se již v období EM II/III(?) či MM IA na hoře Juktas nedaleko paláce Knossos – původ konceptu?
- Během období MM IB-MM II se začínají šířit do dalších regionů (ne však všude, oblast paláců Phaistos a Malia).
- K jejich úpadku dochází na počátku období MM III (podle Nowického).
- Rituální (i ne-rituální) aktivity se odehrávaly ve svatyních i v okolní krajině – nejen svatyně, ale i krajina byla vnímána jako posvátná.
- Nálezy votivních předmětů např. lidské a zvířecí hliněné figurky a keramiky.
- Obětiny ve formě zvířecích kostí a mušlí
- Posvátné účely plnily rovněž jeskyně např. Psychro, Kamares.

Hliněné figurky „uctívačů“ z lokality Petsophas

Hlava kočkovité šelmy z lokality Prinias

Lidská noha z lokality Atsiphades

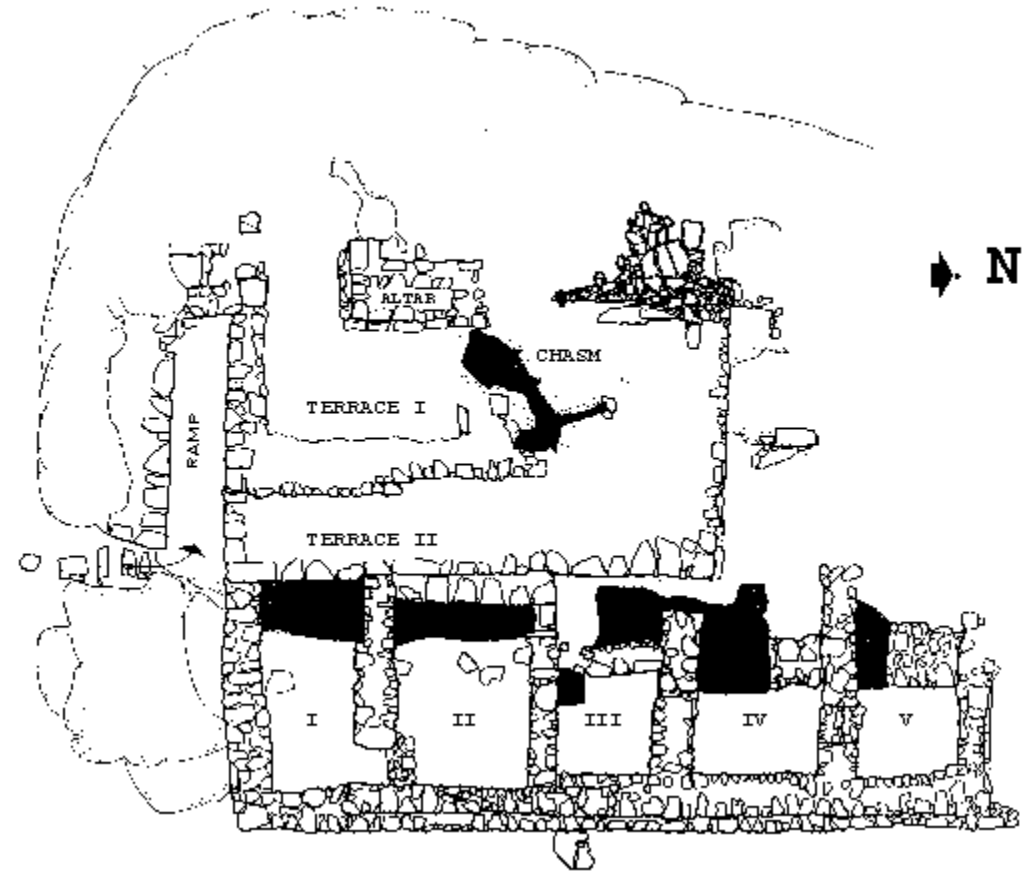
Svatyně na kopcích (Peak Sanctuaries)

Fig. 1. Distribution of peak sanctuaries in Crete: 1. Iouchtas; 2. Maza; 3. Sklaverochori sto Mameloukou; 4. Liliano Kefala; 5. Demati Chousakas; 6. Kofinas; 7. Tyliossos Pyrgos; 8. Gonies Filiorimos; 9. Keria; 10. Krousonas Gourmos Korfi tou Tarou; 11. Kera Karfi; 12. Anavlochos Vigla; 13. Miliarado Koupa Mikro Kastellos; 14. Chondros Anginara Roukoumi Korfi; 15. Anatoli Pandotinou Korifi; 16. Anatoli Stavromenos; 17. Petsofas; 18. Palaikastro Lidia Kefala; 19. Modi; 20. Kalamaki; 21. Traostalos; 22. Zakros Vigla; 23. Sfaka Korakomouri; 24. Ziros Plagia; 25. Ziros Rizoviglo; 26. Korfi tou Mare (?); 27. Xerokampos Vigla; 28. Etiani Kefala; 29. Katelionas Xykefalo; 30. Kalo Nero Alona; 31. Pervolakia Koutsouvaki; 32. Pervolakia Vitzilokoumi; 33. Lithines Katsaroli; 34. Prinias; 35. Faneromeni Trachilos; 36. Mavrou Korfi; 37. Samitos; 38. Spili Vorizi; 39. Atsipades Korakias; 40. Xiros Oros Ag. Pneuma; 41. Preveli Mesokorfi; 42. Plakias Paligremnos; 43. Vrysinas; 44. Gyrstis; 45. Kryos (Ag. Kyriaki) Gremnakas

Juktas

- Otevřená svatyně , která byla tvořena ze dvou teras orientovaných ve směru sever-jih.
- Na západní straně teras se nacházel oltář.
- Na východ od terasy II bylo odkryto pět místností, které zřejmě nemají přímou spojitost s kultovními aktivitami.
- Svatyně je obklopena zdí z kyklopského zdiva
- Není jasné, jaká božstva se zde uctívala: podle Evanse to mohla být například matka hor. Nebo také snad Zeus, který se měl podle jedné z legend narodit na Krétě.

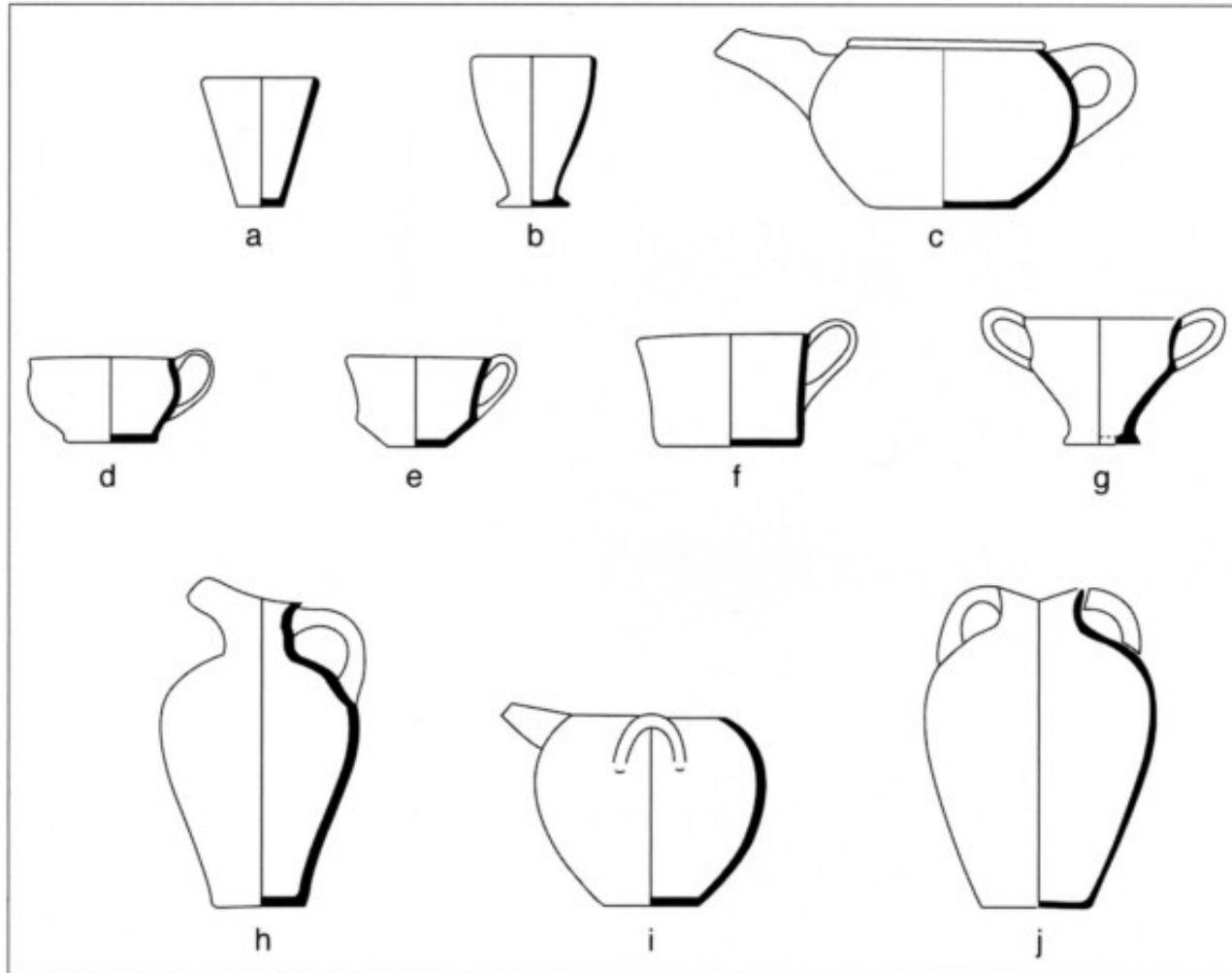

Keramika (MM I-MM III) –Kamares ware

- Kamares ware (MM I-MM III) je typické pro protopalácové období. Tmavý podklad a obvykle bílý, červený, fialový, oranžový či žlutý dekor (light on dark).
- Keramika vyráběná na hrncířském kruhu. Nová technika umožňovala vytvářet tenkostěnnou keramiku a nové tvary.
- Dekor: geometrické vzory (spirály, šachovnice), stylizované florální a mořské motivy.
- Tvary: poháry, džbánky, kratéry, misky – zejména stolní keramika, ale objevují se i skladovací nádoby.
- Tato keramika se většinou spojuje s paláci a jejich workshopy (kvůli její vysoké kvalitě) . Chybí však přesvědčivé důkazy, které by ukazovaly na to, že produkce tohoto typu keramiky byla pod kontrolou paláců.
- Naopak petrografická analýza prokázala, že velká část této keramiky nalezená v Knossu pocházela z jižní Kréty (oblast Messary – Phaistos).
- V paláci Phaistos tvořila tato keramika přibližně 25 % nálezů veškeré keramiky v jižní části západního křídla.
- Kromě paláců se tato keramika objevuje na lokalitách spojovaných s kultovní aktivitou (jeskyně, vrcholkové svatyně).
- Kamares ware se vyváželo i mimo Krétu, ostatně první nález této keramiky byl učiněn v Egyptě. Importy se dále našly například na Kykladech, v Levantě, pevninském Řecku, Anatolii a v jižní Itálii.
- Patrně existovalo množství nezávislých dílen napříč ostrovem.

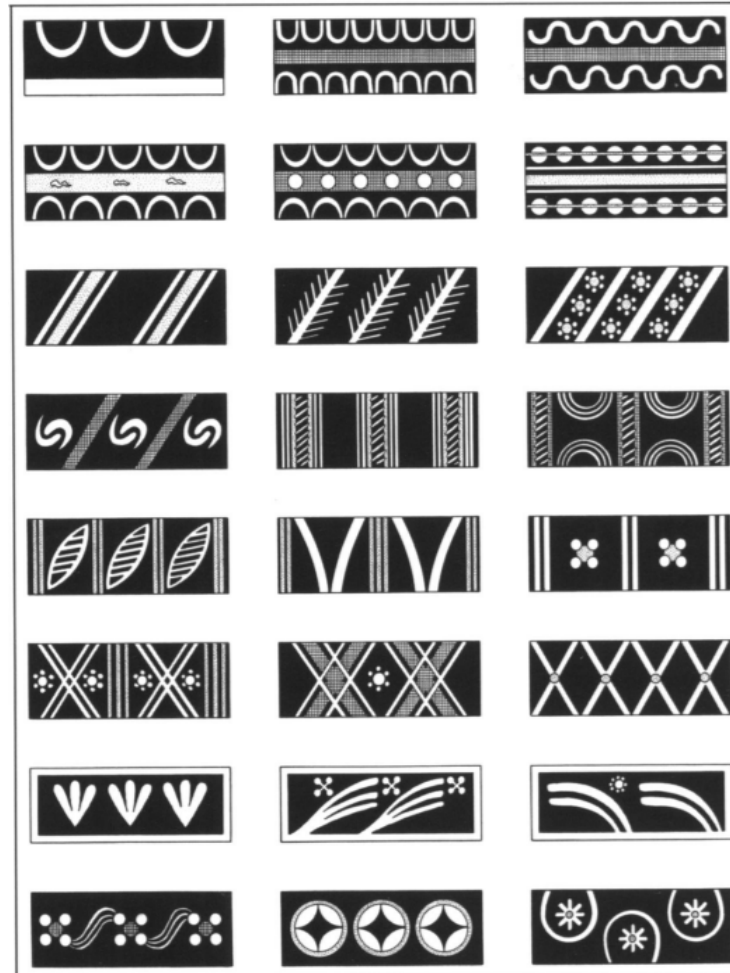

Kamares
ware –
Phaistos
(muzeum
Heraklion) –
v popředí
kratér s
plastickou
výzdobou ve
formě květin.

Figure 17.1 Crete, MM IB-II vase shapes: a-b. Goblets; c. Teapot; d-f. Cups; g. Kantharos; h. Beaked jug; i. Bridge-spouted jar; j. Amphora. MM IB-II (1900-1700 BC). After Poursat and Knappett 2005.

Dekorační motivy – MM IB Knossos (Early Chamber beneath West Court Group)

Další umění

Z předchozího období pokračuje produkce kamenných nádob. Materiál: serpentinit, kalcit, gabro, brekcie, vápenec. Tvary misky, alabastrony.

Kovové nádoby jsou velmi vzácné. Přimo z Kréty pochází pouze jeden stříbrný Kantharos

Rovněž pokračuje produkce šperků. Objevuje se technika granulace (zlaté/stříbrné kuličky přilepované na předmět).

Mezi zbraněmi se objevují dlouhé bronzové dýky se zlatou rukojetí. Od období MM II se začínají produkovat meče (minojský typ A).

Váza z kalcitu MM II (lokalita Malia)

Zlatý přívěsek z lokality Chrysolakkos (Malia) MM II

Stříbrný kantharos MM IB-II (lokalita Gournia)

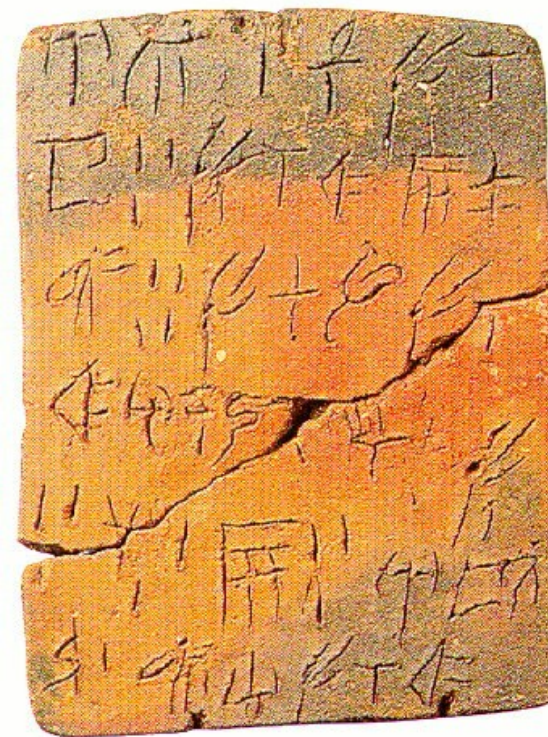

Bronzová dýka se zlatou rukojetí MM II (lokalita Malia)

Písmo

- Během protopalácového období se používají dva typy písem: hieroglyfické a lineární A. – není zřejmé, které z nich je starší, nicméně některé rané příklady se objevují zřejmě již v předpalácovém období. První bezpečně datované příklady však pocházejí až z období MM II.
- K rozšíření obou písem tedy dochází až během protopalácové období. Jeho šíření zřejmě souvisí s ekonomickou expanzí, která doprovázela růst hlavních center. Bylo tedy zřejmě zapotřebí strukturovaného administrativního systému.
- Obě písma nebyla doposud spolehlivě rozluštěna. Dochovalo se pouze zhruba 300 slov v hieroglyfickém písmu a zhruba 800 v lineárním A. Navíc není znám jazyk, kterým minojci hovořili.
- Hieroglyfické písmo přestává být používáno během období MM III a až do konce období LM IB se používá lineární A, které je posléze nahrazeno Lineárním B.
- Hieroglyfické písmo (MM II-III) se používalo zejména severo-centrální a východní části ostrova, zatímco lineární A v jižní části. Na některých lokalitách (např. Malia) se však nacházejí obě písma.
- Nálezy hieroglyfického písmo (tabulky a většinou izolované nálezy pečeti) pocházejí hlavně z lokalit Knosos, Malia a Petras.
- Nálezy Lineárního písmo A jsou známy z období MM II-III pouze z malého množství lokalit. Během období LM IB se lineární A rozšířilo po celém ostrově. Nejvíce nálezů pochází z lokality Hagia Triada (všechny LM IB), dále pak např. z lokalit Phaistos, Chania a Žakros.
- Obě písma se používala zejména pro administrativní účely. Lineární písmo A se našlo i na velkém množství votivních předmětů – votivní kamenné desky, poháry, stříbrné jehly, figurky etc.

Lineární písmo A: příklad hliněné tabulky z lokality Chania

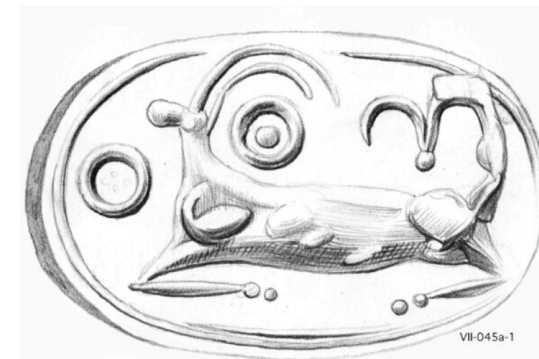

Pečetidla

- Materiál: přestává se využívat slonovina. V počátečních fázích (MM IB) se užívají zejména měkké kameny (vápenec, steatit, serpentinit) a později (od MM II) tvrdé kameny (jaspis, chalcedon, achát).
- Objevují se v různých tvarech např. diskovité, oválné, krychlovité.
- Výzdoba pokračuje v tradici předchozího období: geometrické vzory (spirály, hvězdy, kříže), vegetace, zoomorfní (zejména divoké kozy), antropomorfní motivy či různé příšery a fantastická zvířata (např. sfingy, gryfové). Na některých pečetidlech se objevují i znaky v hieroglyfickém písmu.
- Pečeti se objevují buďto přímo na objektech a nebo na tzv. noduli (různé typy: půlměsícovité, kruhové, závěskovité).

Vyobrazení gryfa MM II
(Phaistos)

Divoká koza (agrimi) MM II

Vyobrazení lidské tváře MM II
(Knossos)

Další příklady protopalácových motivů:
https://arachne.dainst.org/search?fq=facet_or:%22Kreta,%20Griechenland%22&fq=facet_datierungepoche:%22MM%20II%22&fl=20&q=catalogPaths:1403

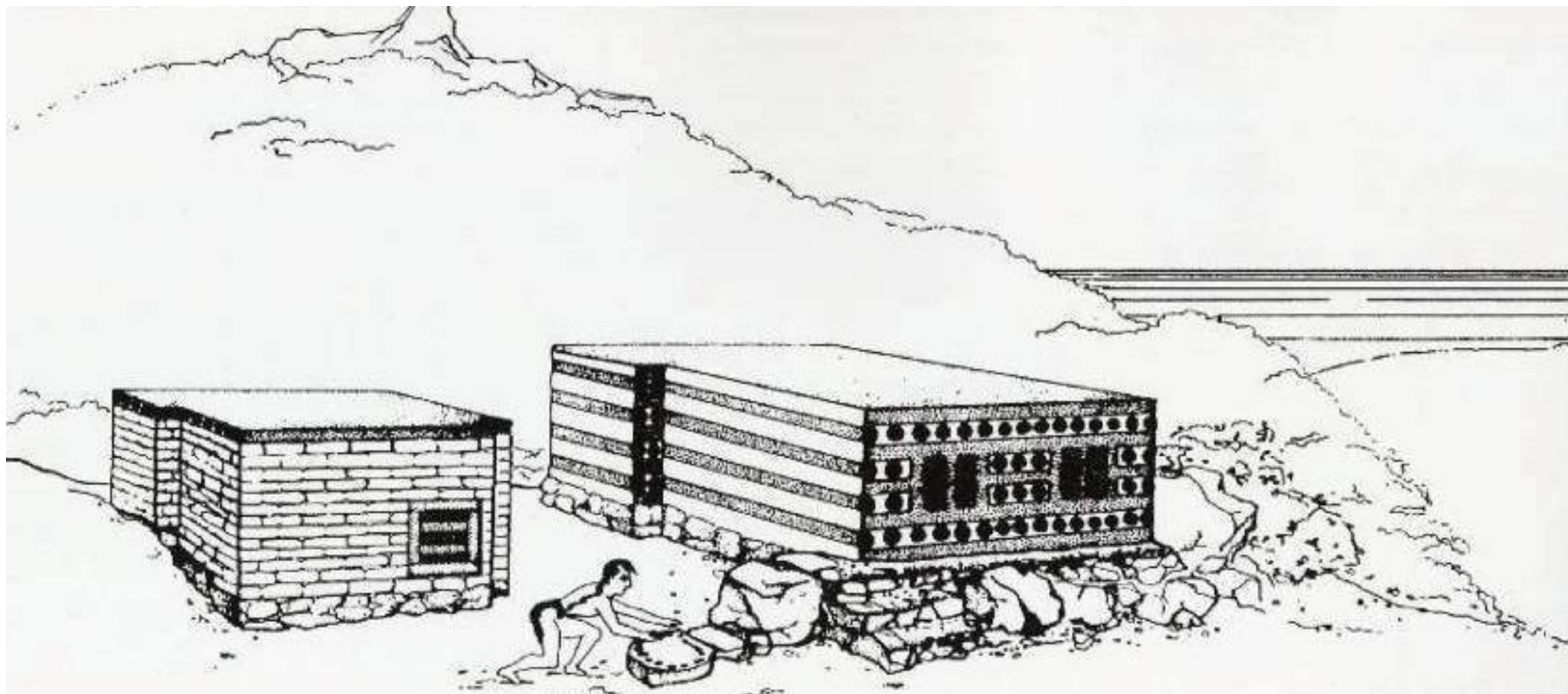
Hagia Triada (LM IB) – závěskovitý typ: vlevo pečet
vpravo znak lineárního písma A

Pohřbívání

- Jako v předpalácovém období se využívají tholové hrobky a hrobky ve formě domů (house tombs), známé jsou i pohřby v jeskynních př. Hagios Charalambos (sekundární pohřby).
- Na pohřebištích se odehrávaly komunitní rituály k úctě zemřelého a jeho předků a zřejmě také rituály k uctění plodnosti.
- V protopalácovém období jsou v oblibě individuální pohřby (larnax či pithoi).
- Pohřebiště bohužel nejsou většinou dobře publikovaná. Příklady pohřebišť: Archanes Phourni (EM II-LM IIIC), Ailias (MM II-III/LM IA - oblast Knossos).
- tholová hrobka Kamilari (MM IB-LM III – oblast Phaistos) -> velké množství nálezů picích pohárů, ale i pečetí. Nedochozí zde k přechodu z komunálních pohřbů na individuální – pohřby běžných vrstev?

Gournia rekonstrukce hrobek ve formě domu

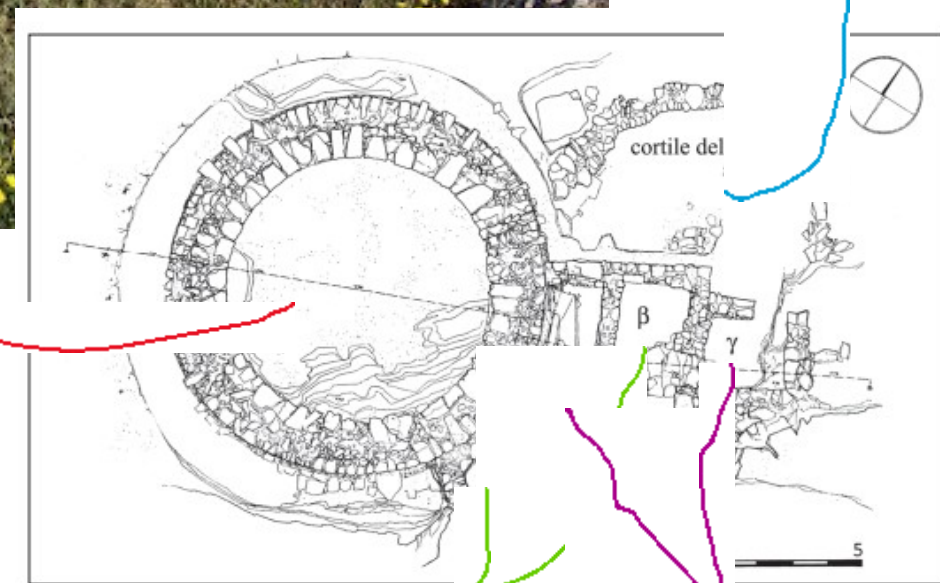

Kamilari – tholos

Dlážděné nádvoří

Hlavní
pohřební
komora

Sekundární pohřby

Výbava spojená s rituály

Larnax –
muzeum
Archanes

Pohřeb v nádobě- Muzeum Heraklion

Vybraná literatura

- **Shelmerdine, C. W. (ed.), 2010. The Cambridge Companion to THE AEGEAN BRONZE AGE. Cambridge University Press.**
- Cline, E. H. (ed.), 2012. THE OXFORD HANDBOOK OF THE BRONZE AGE AEGEAN. Oxford University Press.
- **Poursat, J. C. – Knappet, C. 2022: The Art and Archaeology of the Aegean Bronze Age: A History. Cambridge.**
- Shaw, J. W. 2011. TRACING THE ANCESTRY OF THE MINOAN HALL SYSTEM. *ABSA* 106(1), 141-165.
- Nowicky, K. 2018. CRETAN PEAK SANCTUARIES: DISTRIBUTION, TOPOGRAPHY AND SPATIAL ORGANIZATION OF RITUAL. *Archeologia* 67 (2016-17), 7-29.
- Momigliamo, N. (ed.), 2007. KNOSSOS POTTERY HANDBOOK: NEOLITHIC and BRONZE AGE (MINOAN). *BSA studies* vol. 14.
- Macdonald, C. 2003. The Palace of Minos at Knossos, *Athena Review* (3) 3, 36 – 43. Online: <http://www.minoer.net/wp-content/uploads/2011/02/The-Palaces-of-Minos-at-Knossos.pdf>
- Watrous, L. W. 1994: Review of Aegean Prehistory III: Crete from Earliest Prehistory through the Protopalatial Period. *AJA* 98(4), 695-753.